מצגת אין כמו ההווה של העבר

פְּסָלים מספרים היסטוריה

אומנות מורשת במרחב הציבורי

צילום: ד"ר אבישי פויכר, פיקוויקי

אבני מורשת

תחקיר, כתיבה וצילום

פרופ' אמר' אליהו שטרן

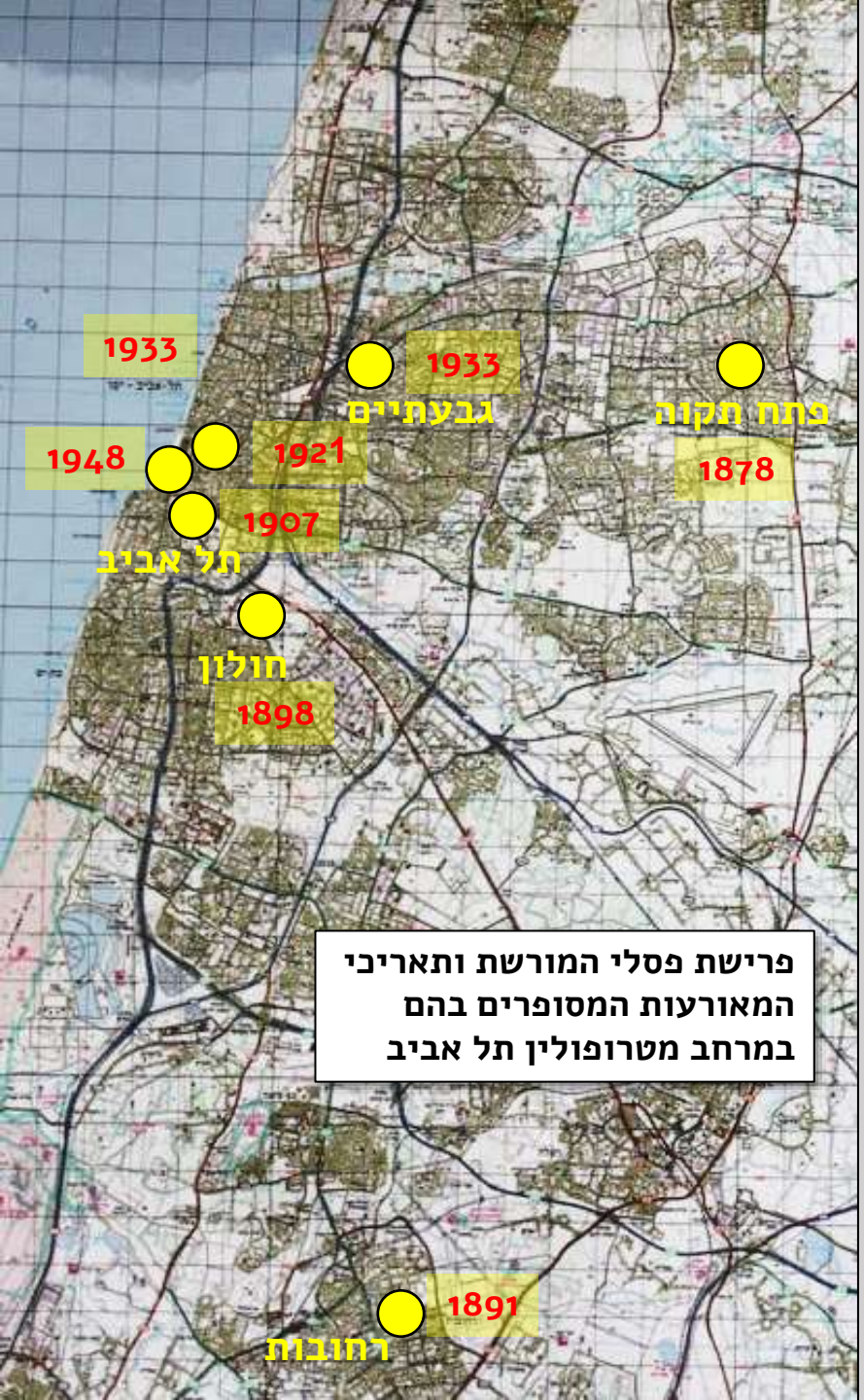

המרחב הציבורי כולל בין השאר יצירות אומנות שמטרתן להנציח אנשים, מתחמים, מבנים או מאורעות היסטוריים. הפסלים שביניהן המנציחים גם מאורעות וגם מתחמי פעילות ומבנים, מהווים את ההווה הבנוי של מורשת עבר שאינה בהכרח, או שמעולם לא הייתה, חזותית.

אותם **פסלים המספרים על מורשת עבר באתרה**, דהיינו במקום או בסמוך למקום בו היא התרחשה, או הייתה קיימת, **מוגדרים כאומנות מורשת**. במילים אחרות, אלה הם פסלים המוצבים במקום בו התרחשה ההיסטוריה עליה הם מספרים.

שמונה יצירות של אומנות מורשת שכזו מצויות במצגת הנוכחית. מחציתן בתל אביב ומחציתן בערים אחרות הסובבות אותה. היצירות מוצגות לפי סדר כרונולוגי של ההיסטוריה עליה הן מספרות.

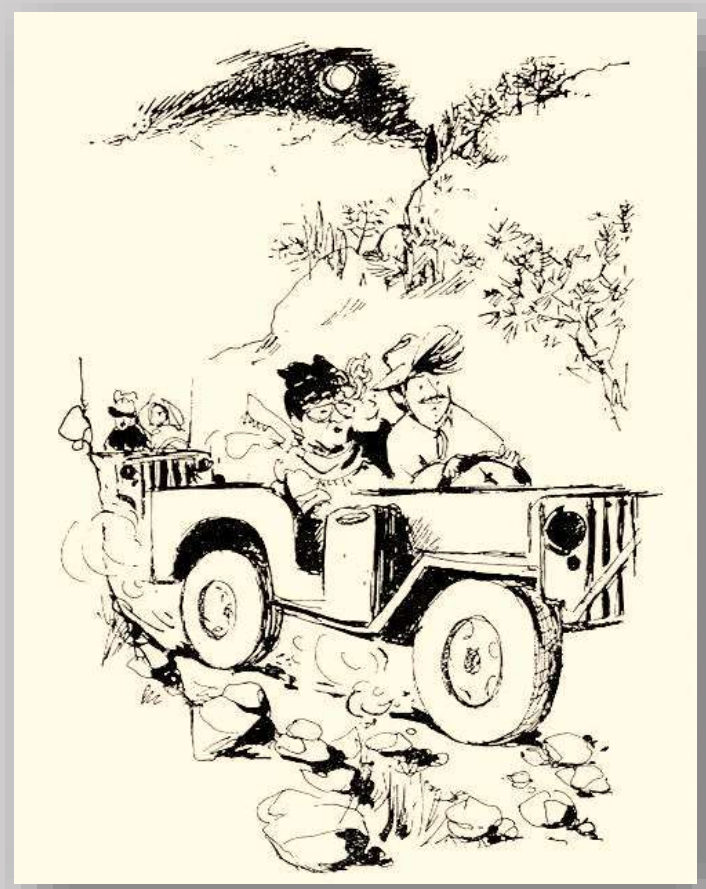

דרך בורמה
איור: נחום גוטמן

מתוך: **"היום היא פסל"**
מילים: חיים חפר, לחן: משה וילנסקי
1948

אַח, לוּ הָיָה לִי גִ'יפּ הָיִיתִי אָז עוֹבֶרֶת
בְּכָל מָקוֹם שֶׁשָּׁם דָּהַרְנוּ עִם הַגְּדוּד
"וְאַל תִּסַּע כָּל כָּךְ מַהֵר", הָיִית אוֹמֶרֶת...
עֲזֹב שְׁטֻיּוֹת!
תָּמִיד אָמַרְתִּי שֶׁזֹּאת שְׁטוּת...
עַכְשָׁו אוֹתָנוּ כִּפְסָלִים הִצִּיבוּ כָּכָה,
וּכְמוֹ אֶבֶן בַּחוּצוֹת... אַךְ מַעֲלִישׁ!
גַּם זֶה אֲשֶׁר הִצִּיב אוֹתָנוּ אַל יִשְׂכָּחָה
כִּי עוֹד הָאִפִּי פֹּה נִשְׁאַר חָמֵשׁ חָמֵשׁ!
הַיּוֹם הוּא פֶּסֶל, הַיּוֹם הִיא אֶבֶן,
וּבַכְּבָר הִנָּהּ נִצֶּבֶת,
אַךְ לַכְּנוּס, תִּרְאוּ, אַחִים,
תִּרְאוּ אֵיךְ גַּם פְּסָלִים הוֹלְכִים!

כיאה לייחוסה, אנו פונים תחילה ל'אם המושבות', פתח תקוה. ראשיתה של המושבה בשנת 1878 כפי שמסופר על ידי פֶּסל ששמו **"התלם הראשון פתח תקוה"**. הפסל, מעשה ידיו של ראובן גפני, הוצב בכיכר המייסדים שבעיר בשנת 2007, מקום בו נחפרה הבאר הראשונה של המושבה ובו גם נחרש התלם הראשון של שדותיה. הפסל העשוי מתכת מתאר את החריש הראשון שנעשה בעזרת שוורים.

פסל "התלם הראשון פתח תקוה" בכיכר המייסדים, 2022

הפסל ראובן גפני
(1946-2015)

הקרקעות הראשונות שרכשו מייסדי פתח תקוה היו מאדמותיו של סאלים קאסר במרחק מה מדרום לירקון, על מנת להימנע מתחלואי הנחל. הקרקע נרכשה ביולי 1878 ורק בנובמבר אותה שנה יצאו אלעזר ראב ובנו, יהושע שטמפפר, דוד גוטמן ויואל משה סלומון, להקים יישוב במקום. הם החלו בחפירת באר והמתינו לגשמים שאיחרו לרדת באותה שנה. בתחילת דצמבר, יומיים לאחר רדת הגשם הראשון, הם החליטו לחרוש ולזרוע את הקרקע בפעם הראשונה. רתמו את השוורים ויהודה ראב, בנו של אלעזר, היה הראשון לפלח את הקרקע וליצור את התלם הראשון במושבה לעתיד. אחריו התכבדו בכך כל השאר.
התרגשות גדולה וברכת "אשרינו שזכינו לכך, היותנו מהלכים אחרי התלם הראשון שחורשת מחרשה יהודית באדמת הנביאים."

כיכר המייסדים,
פתח תקוה,
1930

הבאר והשדה הראשון היו על גבעה שהיוותה את מקום תחילת ההתיישבות של פתח תקוה. ליד הבאר הוקמו בית משאבות ושוקת. במרכז הגבעה הוקמה גורן וסביבה נבנו בתי המושבה ומבני ציבור. עם תחילת המאה ה־20 הפך המקום לכיכר המושבה, שבה התקיימו התכנסויות של עבודה ושל תרבות. בשנת 1938 נחנך במקום גן מייסדים. במהלך השנים, הגן שהפך לכיכר המרכזית, שופץ כמה פעמים. במהלך השיפוץ של שנת 2007 הוצב בכיכר פסל התלם הראשון, המספר ומנציח את ראשיתה של אם המושבות.

גלוית דואר של הגורן בפתח תקוה בראשית המאה ה־20. מקור: אוסף יהודית מילר

גן המייסדים, 1938. ברקע רחוב הברון הירש, בית זרח ברנט, בית הכנסת "שונה הלכות" וביתן התזמורת "כינור ציון" צילום: בן נעם ניסן

כיכר המייסדים, 2022

ישראל פרימו,
יליד 1963,
מושב כפר
אהרון

פסל המורשת השני הוא **פסל גבעת הפעמון** המנציח את מיקומו ומספר את סיפורו של הפעמון שהוצב בשנת 1891 על גבעת דוראן, בסמוך לביתו של אברהם יהושע דונדיקוב במושבה רחובות. הפעמון המקורי נגנב בראשית המאה ה־21. משלא נמצא, נבחר פעמון קטן יותר ששולב בפסל שיצר האומן ישראל פרימו והוצב בשנת המאה לרחובות, במיקומו המקורי – על הגבעה ברחוב יעקב.

פעמון המושבה ליד
ביתו של דונדיקוב,
1926
מקור: ארכיון רחובות

פסל הפעמון על גבעת דוראן ברחובות,
יצירתו של האומן ישראל פרימו, 2022,
רחוב יעקב פינת רחוב דונדיקוב

הפעמון המקורי נקנה ביפו וייתכן שהיה במקור פעמון של כנסייה. הוא הוצב סמוך לסוכת השומר ברחוב יעקב על שני עמודי ברזל. מעליהם הייתה קורה קטנה עליה היה תלוי הפעמון. לענבל הפעמון היה קשור חבל להשמעת הצלצולים. הפעמון היה חלק מנוף המושבה ומסמליה. הוא קבע את סדר היום – מעין שעון לתושבים, ושימש גם כברוז לאירועים חברתיים ואחרים. היטיב לתאר זאת הסופר נחום גוטמן שכתב:

"באמצע המושבה על הגבעה על יד החנות עמד פעמון על עמודים גבוהים. הוא היה קורא בצלצוליו להתחלת העבודה ולסיומה, לאסיפה, לכיבוי שריפה, לחתונה או לכל מקרה חשוב שהתרחש. חבל זה התלוי בענבלו היה מקשר אותך לכל חיי המושבה. בכל שעות היום היו עומדים שם אנשים המשיחים בחדשות היום. מאחורי גבותיהם השחוחים הייתה השמש יורדת ומאדימה, ירח חיוור עולה ואנשים תמיד עומדים שם ומדברים ומתלחשים..."

הפעמון ברחובות, מתוך הספר
"החופש הגדול או תעלומת הארגזים",
שכתב ואייר נחום גוטמן, 1981

כך תפקד הפעמון קרוב ל־40 שנה. הוא צלצל לכל אירוע חשוב וחריג. על פי הידוע הוא צלצל גם במאורעות 1921 ו־1929 ובמהלך מלחמת העצמאות. לאחר מכן, כאשר כבר לא השתמשו בצלצוליו, הפעמון נשאר עומד על מקומו עד שאוחסן לצורך שיפוץ עירוני ונעלם. פסלו של ישראל פרימו נותר לספר את ההיסטוריה והזיכרונות המקומיים.

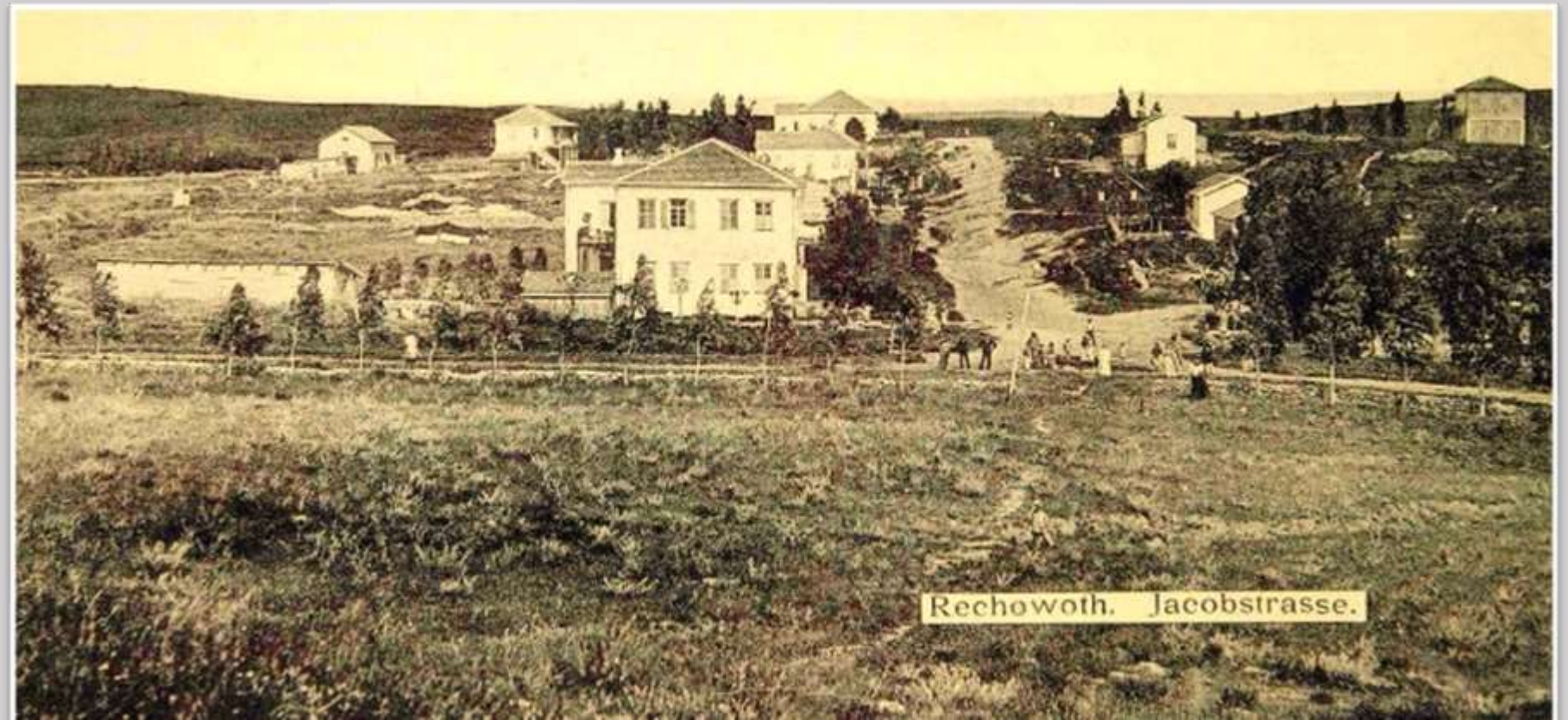

רחוב יעקב
ברחובות,
1893

מקור: ארכיון רחובות וויקימדיה

פסל פגישת הרצל והקיסר, 2022

למטה:
תמונת פוטו־מונטאג' שצילם דוד וולפסון המתארת את פגישת הרצל עם הקיסר ב־28 באוקטובר, 1898

הפסל מוטי מזרחי יליד תל אביב, 1946

פסל מוחשי המספר על מאורע מורשת היסטורי הוא פסלו של מוטי מזרחי, **הרצל פוגש בקיסר גרמניה**, שהוצב בשנת 2012 ליד שערו הצפוני של בית הספר החקלאי מקווה ישראל, במקום בו פגש תאודור הרצל בשנת 1898 את קיסר גרמניה וילהלם השני. זהו פסל ברונזה שבו דמות הקיסר הרכוב על סוסו חצויה לשניים. על גבי חציו הראשון של הפסל חקוקה אמירתו של הרצל "אם תרצו אין זו אגדה" ועל גבי חציו השני – אִמרתו של הקיסר "לארץ הזו יש עתיד". הפסל נוצר על בסיס תמונה שצילם דוד וולפסון, עוזרו של הרצל. אולם בשל חוסר מיומנותו והתרגשותו של "צלם" האירוע ההיסטורי היה צורך בתיעוד הפגישה באמצעות פוטו-מונטאג' בו הושתלה תמונה של הרצל על גבי תמונה המדמה את הקיסר הרכוב על סוס שונה, שאינו לבן...

הפסל המוצב במקווה ישראל מציג את פגישתו השנייה של הרצל עם הקיסר הגרמני. פגישתם הראשונה נערכה ב־18 באוקטובר באיסטנבול, בה טען הרצל על הצורך ליישב את היהודים בארץ ישראל והציע לדרוש מהסולטאן הטורקי לאשר זיכיון לחברה שתקבל לידה את ארץ ישראל תחת חסות גרמניה. בסוף חודש אוקטובר נפגשו השניים שוב, הפעם ליד השער במקווה ישראל. בהמשך לפגישתם נערכה בתחילת נובמבר פגישה נוספת ביניהם בירושלים, שבסופה הקיסר לא הבטיח דבר.

תאודור הרצל

מקור: הארכיון הציוני, ירושלים

וילהלם השני

מקור: הארכיון הציוני, ירושלים

מימין:
ידיעה על פגישת הרצל והקיסר מתוך עיתון "המגיד", 10 בנובמבר, 1898

משמאל:
פסל הפגישה עם הקיסר ליד השער הצפוני של מקווה ישראל, 2022

הקיסר ווילהלם באי.

(ממכתבים פרטים אלינו).

מקוה־ישראל. ...עדין עיני השובות בדמעות גיל ממראה המחזה הנהדר... בשעה תשע ועשרים דק בבקר שמענו ב„מקוה ישראל" את יריית־כלי־התותח ביפו, המודיעה מאה פעמים ואחת, כי יצא קיסר הגרמנים מיפו ירושליסה. עוד עשרים וחמשה דקים, והקיסר והקיסרית עם כל בני לויתם הגיעו לפני שערי „מקוה ישראל", ובאותה שעה נמצא שם בין כל אורחי „מקוה ישראל" גם הד"ר הרצל. ויהי בעבור הקיסר על פני ד"ר הרצל ויעצור בעד רסן סוסו ויעמדו ברגע הזה גם כל בני לויתו והמסדרות ויושט הקיסר ווילהלם השני את ידו להד"ר הרצל בברכת־שלום. והד"ר הרצל שאלהו אם מצא רגשי־נועם בנסיעה ומדרת הדרך וכו' וידברו ביניהם בחבה זמן קצר. ובעת הזאת רננו תלמידי „מקוה ישראל" את השירה הלאמית „חייל דיר אים וינעס־קראנץ" ואחיכ הושיט הקיסר שנית את ידו להד"ר הרצל ויודה לצירי „מקוה ישראל" בעד הכבוד שהראו לו, וירכב הלאה לדרכו... פרטי הדבורים שנדברו בין הד"ר הרצל ובין הקיסר טרם נודעו לי ברגע הזה...

דוד יודילוביץ.

ניסיונו של הרצל להניע את הקיסר להפעיל את השפעתו על הסולטאן הטורקי במטרה שהסולטאן יעניק את האישור הדרוש להקמת מדינה יהודית, אמנם לא צלח, אך הוא היווה אבן דרך חשובה במאמציו של הרצל למימוש חזונו.

פסלו של מוטי מזרחי, המנציח את אבן הדרך הזו נחנך ב"יום הרצל", י' באייר תשע"ב (2.5.2012) – יום הולדתו ה־152 של הרצל.

את הקמת הפסל יזם מי שהיה מזכיר הממשלה דאז, צבי האוזר, בשיתוף המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל ובית הספר מקווה ישראל.

וכפי שיורם טהר־לב כתב בשירו המספר על תולדות הרעיון הציוני:

"הרצל וכל האדונים הנכבדים
בבאזל יסדו את מדינת היהודים
.....
חצה את הים ועל פרד הוא דהר
במקווה ישראל הוא פגש את הקיסר
ואז לפני וילהלם הוא חש פתאום כאב
כי שוב היה צריך לפתוח את הלב.
....."

לצורך שמירה על הרצף הכרונולוגי של האירועים, אנו פונים לדרום תל אביב, אל **תבליט בתי וורשא**, שהוצב ליד מטה מחוז תל אביב של משטרת ישראל ברחוב סלמה 18.

התבליט הוא פסל שהוצמד לצידו האחורי של משטח הנצחה ישר הניצב בקצה הצפון־מערבי של המתחם בו היו בתי וורשא.

חתימתו של יוצר התבליט מטושטשת ולא נמצאו פרטים עליו.

תבליט בתי וורשא,
2010
מקור: ד"ר אבישי טייבר, פיקיוויקי

תחילתו של המתחם בחווה טמפלרית שהוקמה במקום על ידי גאורג קאפוס בשנת 1871.
החווה הייתה בנויה כמתחם סגור שבמרכזו מעין חצר סגורה על צומת דרכים בין יפו ממערב לבין שתי דרכים הפונות מזרחה לכיוון ירושלים. לאחר למעלה משלושים שנות פעילות חקלאית, קאפוס מכר את החווה, שלא היה לה ממשיך פעיל, לחסיד גור ר' שאול יצחק פניגשטיין.
שאול רכש את החווה בשנת 1907, שנתיים לאחר עלייתו ארצה מוורשה, ומכאן גם שמה.

מרחב יפו (מימין) והגדלה של בתי וורשא (משמאל), 1918

שאול יצחק
פניגשטיין

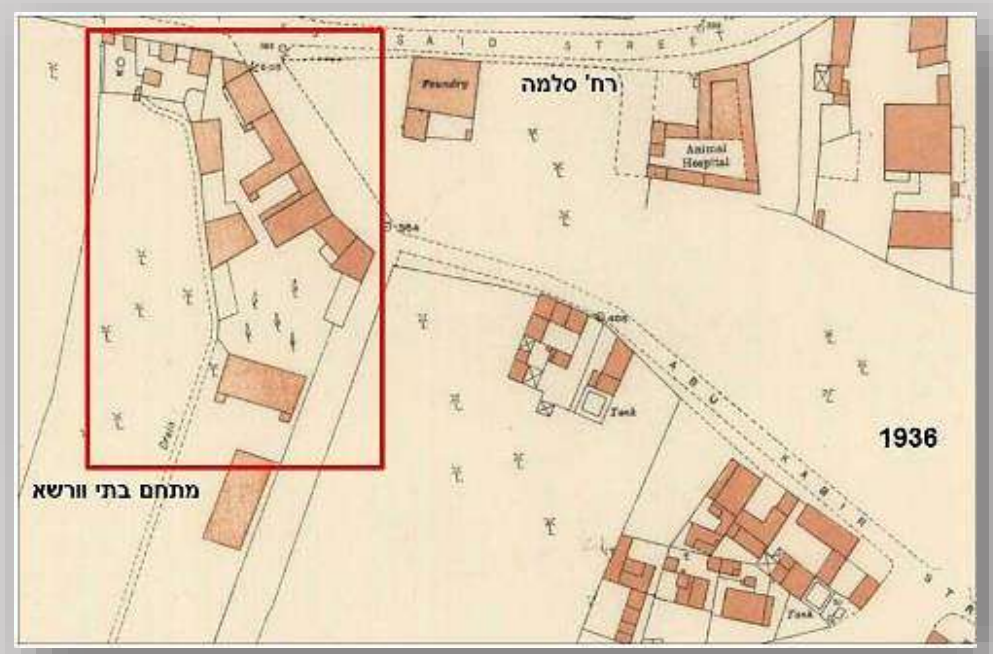

מפת מתחם בתי וורשא בשנת 1936

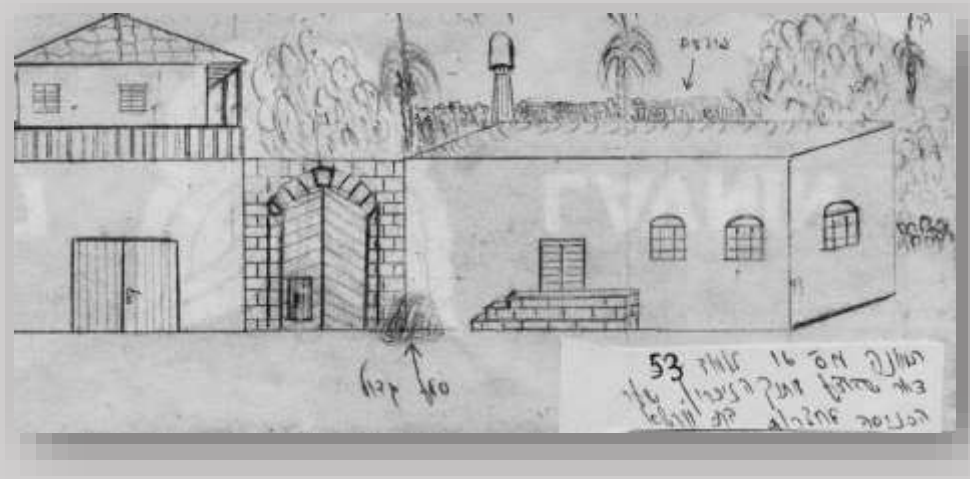

בתי וורשא ושער הכניסה כפי
שצוירו מתוך הזיכרון על ידי
הנכד יעקב פניגשטיין

הרב פניגשטיין השכיר במתחם חדרים למגורים ולתעשייה זעירה, ונבנה בו גם בית כנסת. בחדרו של יצחק בן־צבי שהתגורר במתחם, נוסד ארגון "בר גיורא". במהלך השנים סבלו תושבי המתחם מגירוש ומפרעות.

לאחר מותו של פניגשטיין בשנת 1940 המקום נמכר לערבים ובאוגוסט 1947 הוא הותקף, נשרף ונחרב בידי פורעים ערבים. בשנת 1951 נבנה על המתחם המטה הארצי של משטרת ישראל ולימים, בשנת 2005, נבנה במקומו מטה מחוז תל אביב ולידו פסל התבליט המנציח את מראה המתחם בהיותו פעיל.

תבליט בתי וורשא ליד מטה מחוז תל אביב של משטרת ישראל, 2022

משמאל:
בתי וורשא ביפו לאחר החורבן
מקור: 'פורטל יפו'

הפסל
דוד זונדלוביץ',
יליד ליטא, 1950

מימין: פסל מאיר דיזנגוף
על סוסתו, 2022

מאיר דיזנגוף וזקן
השומרים אברהם
שפירא רוכבים
בראש העדלאידע
בתל אביב,
1934

צלם: זולטן קלוגר

בשנת המאה לתל אביב, במאי 2009, הוצב בשדרות רוטשילד 16, מול ביתו לשעבר של מאיר דיזנגוף, ראש העיר הראשון, פסל הנקרא "**מאיר דיזנגוף על סוסתו**". זהו פסל ברונזה מעשה ידיו של הפסל דוד זונדלוביץ. דיזנגוף כיהן בראש העירייה בין השנים 1921-1925 ולאחר מכן מ-1928 ועד לפטירתו בשנת 1936. הפסל נועד לספר על פעילותו רבת השנים למען העיר תל אביב, לרבות קורותיו של ביתו, לידו הוא ניצב, שהפך מזה שנים לבית ציבור עליו חל "חוק בית העצמאות 2009". חוק שנועד לשחזר ולשמר את הבניין.

בית דיזנגוף
בשלהי 1909

צילום: חוברת תמונות
ארץ ישראל, הוצאת מעון

ביתו של מאיר דיזנגוף, מראשוני בתי העיר, תוכנן בסגנון אקלקטי על ידי האדריכל דב הרשקוביץ ונבנה עוד בטרם היותן של שדרות רוטשילד. לאחר כעשרים שנה מיום כניסת המשפחה נפטרה אשתו של דיזנגוף והוא תרם את הבית כדי שישמש כמוזיאון לציבור. עד קום המדינה, בנוסף לשימושו כמוזיאון, נערכו בו קונצרטים, ובמאי 1948 התקיימה בו הכרזת העצמאות של המדינה. המבנה שהיה בבעלות העירייה שימש תקופה מסוימת כמוזיאון תנ"ך, ואולם הכרזת המדינה הפך ל"היכל העצמאות".

בית דיזנגוף בשנת 1936
צילום: חוברת תמונות ארץ ישראל, הוצאת מעון

פסלו של מאיר דיזנגוף על סוסתו, ליד ביתו המצוי בשיפוצים, 2022

הבית עובר מזה זמן שיפוצים בהתאם לחוק בית העצמאות 2009 – לשימור זכרו ופועלו של ראש העירייה שפסלו ניצב בסמוך לבית, בשדרה.

בשנת 1987 הוצב בתחומי הגן הנקרא היום "גן השומר" ברחוב השומר בגבעתיים, פסל ברזל מופשט של הפסל דב פייגין, המכונה "**יד לתעשייה הצבאית**". הפסל הוצב במקום בו פעל בשנות 1930 מפעל לייצור גופים של רימוני יד ורובים של ארגון 'ההגנה'.

הפסל דב פייגין
(2000-1907)

זה היה בית המלאכה הראשון של התעשייה הצבאית שהוקם ב־1933 וכונה "מכון א". הפסל מנציח את ראשיתה ופועלה של התעשייה הצבאית הענפה שהייתה בגבעתיים וברמת גן הסמוכה.

הפסל
"יד לתעשייה
הצבאית", 2020

המפעל הוקם בתוך המבנה של מכון המים העירוני שנבנה בשנת 1927 והיה למעשה מכון שאיבה.

משמאל:
מכון המים בגבעתיים
בשנות 1930

מקור: ארכיון גבעתיים

הרעש של מכון השאיבה סיפק "הסוואה" אקוסטית לפעילות הייצור בתוך הבניין. בתקציב דל נרכש ציוד שכלל מחרטה, מקדחה ומשחזת לעיבוד גופי הרימונים. המחרטה ניצבת עד היום בחצר מכון המים. בשנת 2006 הוקמה במתחם ובמבנה המכון גלריה עירונית לאומנות ע"ש יוסף וייסמן.

פסלו של דב פייגין ניצב במתחם המכון וסביבו מוצגים כלי נשק מייצור מקומי שהיו בשימוש בשנות 1940-1950. אמנות מופשטת להנצחת עבר סוער.

המחרטה המקורית ששימשה את "מכון א" של ההגנה בחצר מכון המים לשעבר, 2020

משמאל:
"גן השומר"במתחם מכון המים וכלי נשק מהתקופה, 2020

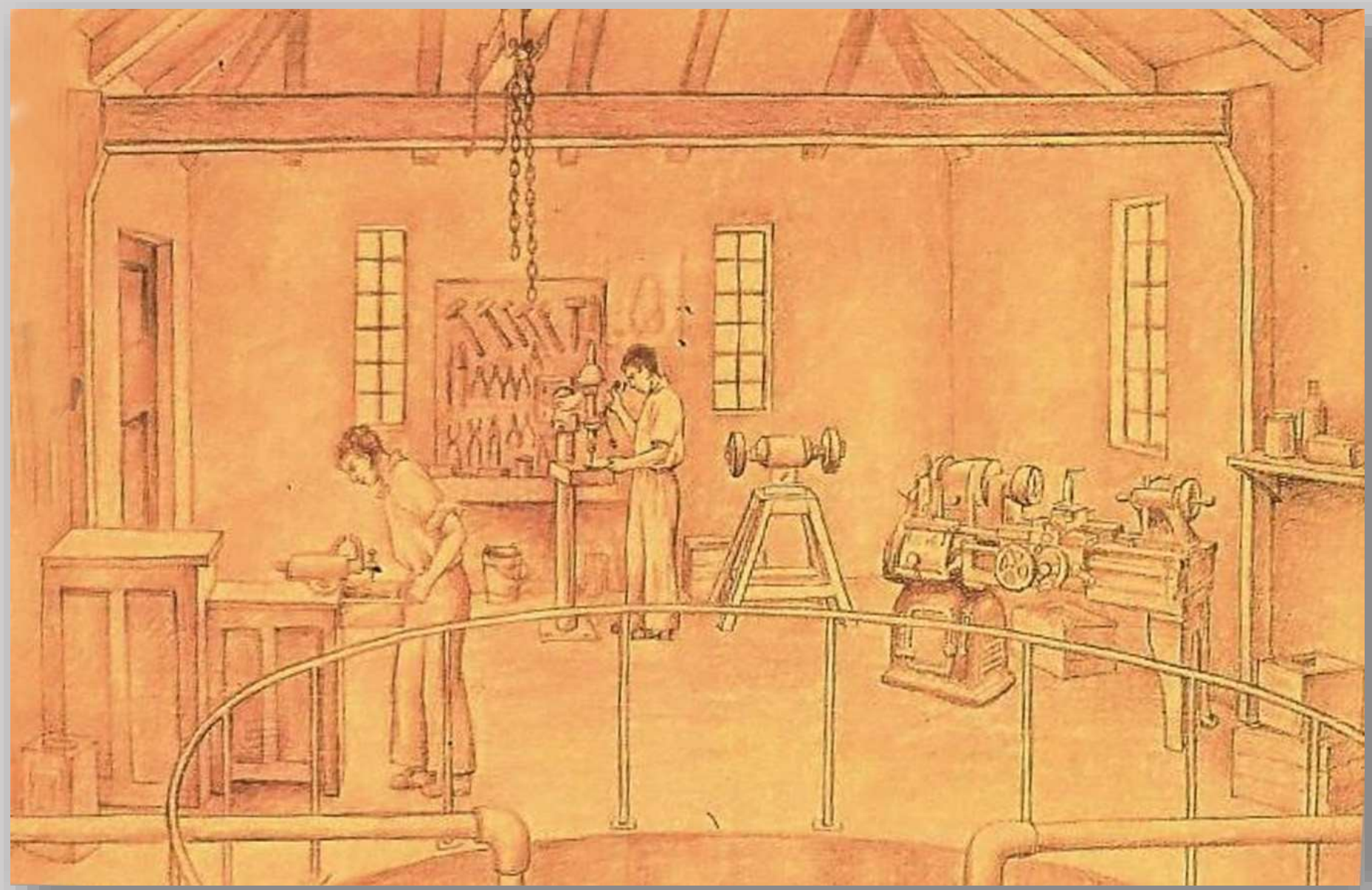

שחזור עמדות העבודה בין באר המים לקירות מבנה מכון המים והציוד המכני

מקור: שלט הנצחה של עיריית גבעתיים על קיר המכון

הפסלת דרורה דומיני זכתה בתחרות לעיצוב פסל הנצחה לד"ר חיים ארלוזורוב שנרצח בשנת 1933 בנסיבות עלומות.
הפסל הוצב בשנת 2009 במקום הרצחו, מצפון למלון קרלטון, על טיילת החוף, למרגלות המצוק עליו שכן בזמנו פנסיון "קטה דן". זהו פסל ברונזה המתאר את הדיונות מהן צמחה העיר ובתחתיתו דיונה דמוית אקדח.

הפסלת דרורה דומיני,
ילידת 1950,
קיבוץ מרחביה

פסל להנצחת מקום הרצחו ותעלומת הרצח של חיים ארלוזורוב, 2020

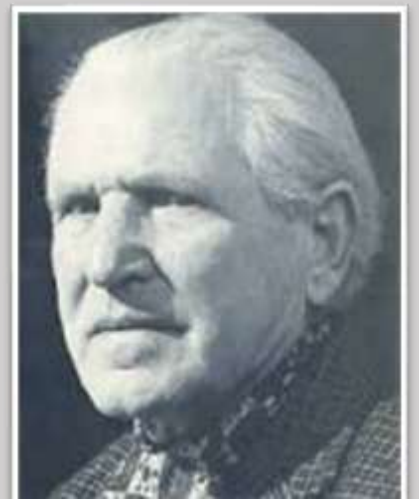

מימין:
הפסל משה ציפר,
(1989-1902)

לצד הפסל מצוי תבליט דיוקנו של חיים ארלוזורוב, העתק על פי הדיוקן שיצר הפסל משה ציפר.

תבליט דיוקנו של חיים ארלוזורוב למרגלות הפסל להנצחת פרשת הרצח, 2020

פסלה של דרורה דומיני מספר גם את סיפורה של תל אביב הצומחת מהדיונות, גם את מהלך הרצח וגם את השינוי הנופי של מצוק הכורכר התל אביבי.

חיים ארלוזורוב היה מדינאי וכלכלן מראשי תנועת העבודה שצידד בצורך לשתף פעולה עם העם הערבי בארץ ישראל. התנועה הרוויזיוניסטית ניהלה מסע נגדו ונגד רעיונותיו. מששב ארצה משליחות למען יהודי גרמניה הוא ישב בליל שבת עם רעייתו סימה על המרפסת הפונה לים של פנסיון "קטה דן" ברחוב הירקון. לאחר שקהל סקרנים זיהה אותם הם ירדו לכיוון החוף לטייל.

למרגלות הצוק עליו שכן הפנסיון פנו אליהם שני גברים בשפה עילגת ולאחר זמן קצר, אחד מהם ירה בארלוזורוב. השניים נמלטו. רצח פוליטי ראשון והרוחות סערו. השאלה "מי רצח את ארלוזורוב" נותרה כתעלומה עד היום. במקומו של הפנסיון הוקם בשנת 1964 מלון "דן תל אביב".

מודעת פרסומת ל"פנסיון קטה דן" בשנות 1930 מקור: VTLV

המרפסת הפונה לים בפנסיון קטה דן, שנות 1930 מקור: דן רוזן, ויקימדיה

הפסל יגאל תומרקין
(1933-2021)

ממערב לתחנת הרכבת יפו-ירושלים, ברחוב קאופמן פינת דרך אילת, הוצב בסוף שנות 1980 פסלו של האומן יגאל תומרקין, הנקרא "**הרכבת האחרונה מיפו לירושלים**". זה פסל ברזל צבוע שנבנה בשנת 1985 ונתרם לעיריית תל אביב על ידי רכבת ישראל.

פסל
"הרכבת האחרונה
מיפו לירושלים",
ברחוב גולדמן פינת
קאופמן,
2022

הפסל, המורכב ממסילה וגלגלי רכבת, ולוחות מתכת המסמלים את קרונותיה, הוצב בסמוך לתחנת יפו-ירושלים אך הועבר עם תחילת העבודות על הקו האדום של הרכבת הקלה לרחוב נחום גולדמן, קרוב עוד יותר לתחנה.
הפסל חותם ומנציח תקופה ארוכה בה פעלה רכבת בין יפו לירושלים.

הרכבת הראשונה יצאה מהתחנה שבנייתה הסתיימה בשנת 1891 כשנה מאוחר יותר, בספטמבר 1892, והיא עטורה בדגלי האימפריה העותמאנית.
התנועה לירושלים התנהלה עד אז בדִילִיזַ'נְסִים וארכה כשמונה שעות. הרכבת קיצרה את משך הנסיעה לכדי ארבע שעות בלבד.
התנועה בקו התנהלה, עם הפרעות שונות, עד למלחמת העצמאות בשנת 1948.
אז יצאה הרכבת האחרונה מיפו לירושלים.

הרכבת מיפו בדרכה לירושלים,
1947

צילום: עקיבא פלורנץ

רכבת נוסעים חוצה את שכונת נווה צדק אל התחנה ביפו,
1946

צילום: זולטן קלוגר

בעיצומה של מלחמת העצמאות ירושלים הייתה תחת מצור ותנועת הרכבות אליה פסקה. תחנת הרכבת ביפו נסגרה. קו הרכבת יפו-ירושלים הוחזר לשימוש רק לאחר המלחמה, ובחודש אוגוסט 1949 עלתה לירושלים, בפעם הראשונה רכבת ישראלית. אולם, תחנת הקצה של הרכבת הועתקה מיפו לתחנה חדשה שנקראה "תחנת תל אביב דרום" ותחנת הרכבת ביפו נעזבה והוזנחה.

בשנת 2007 החלו בשיקום פיזי של מתחם התחנה. פסלו של יגאל תומרקין משלים את מכלול המורשת שנוצר באזור התחנה ועוסק ב"שיקומה" ובהנצחתה של רוח התקופה, ובתנועה המסילתית לירושלים שהתפתחה טרם קום המדינה.

תחנת הרכבת ביפו
טרם שיקומה
(2006 לערך)

צילום: אמנון בר-אור

המסילה שהייתה
ונעזבה, שנות 1940

צילום: זולטן קלוגר

תחנת הרכבת
המשוקמת,
2022

תם הסיבוב. אכן, פסלים מספרים היסטוריה...

על גג הקפלה של המרכז הבינלאומי "דומוס גלילאה" בהר האושר, סמוך לאגם הכינרת.

צילום: 'מסע אחר'

מקורות:

- יהודה ראב (בן עזר), **התלם הראשון**, הספרייה הציונית והוצאת ספרים מ. ניומן בע"מ, תל אביב, 1956
- מרדכי נאור, **הציונות – מאה השנים הראשונות**, הוצאת הספרייה הציונית, ירושלים, 1997
- נחום גוטמן, **החופש הגדול או תעלומת הארגזים**, הוצאת עם עובד, תל אביב, 1981
- יעקב פניגשטיין, **בתי וורשא**, הוצאה עצמית, 2013
- אתרי ההגנה, באתר **ארגון ההגנה**

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il
בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [9/2022]
תחקיר, כתיבה וצילום: פרופ' אמר' אליהו שטרן
עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת